

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР
СФОРМОВАНOSTІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ПЕРЕКЛАДАЧА**

На сучасному етапі поширення міжкультурної взаємодії у світовому просторі, прагнення України приєднатись до європейського співтовариства дедалі більшої значущості набуває професія перекладача, покликаною стати міжмовним і міжкультурним посередником.

Сучасний перекладач має широкий функційний діапазон професійної діяльності, пов'язаної зі здійсненням особистих, культурно-професійних, економічних контактів у сучасному світі. Перекладач є суб'єктом міжкультурних дій та інтеракцій, інтерперсональної, інтертекстуальної, інтердискурсивної комунікацій. Його ефективність, крім бездоганного знання української й іноземних мов, залежить від багатьох чинників, передусім знання невербальних засобів спілкування, правил етикету, культури спілкування, наявності фонових знань тощо.

Якісна реалізація функційних обов'язків майбутніми перекладачами залежить від рівня їхньої підготовки у вищому навчальному закладі, зокрема особистісних якостей, фахових знань, комунікативної культури тощо.

Останнім часом проблема ефективної підготовки майбутніх перекладачів перебуває в полі зору філософів (К Мальцева, М. Рябова та ін.), мовознавців (І. Абдулмянова, Н. Валєєва, В. Сдобников, О. Петрова та ін.), психологів (Р. Гладушина, Л. Засєкіна, В. Гусєв, І. Зимня, Т. Пастрик, Т. Щербан та ін.), педагогів (Н. Гавриленко, Н. Гальскова, О. Заболотська, В. Пасинок, І. Плужник, Г. Саприкіна, Н. Федічева та ін.). Особливий інтерес викликають праці, у яких відображено підсумки дослідження способів формування професійної компетентності майбутніх лінгвістів і перекладачів, зокрема студії І. Бахова,

Д. Іщенко, В. Калініна, Т. Колодько, О. Павлик, Т. Пастрик, З. Підручної, К. Скиби, Н. Соболю, Ж. Таланової, Л. Тархової, О. Шупти, А. Янковця та ін. Окремі аспекти соціокультурної підготовки в процесі навчання іноземної мови відображено в наукових працях Ю. Пассова, С. Тер-Мінасогої, R. Lado, H. Brown, P. Erman, J. Harmer, A. D. Hirsh, J. L. Moreno, M. Wallace, A. R. Wright, української мови – у студіях З.Бакум, Г.Дідук-Ступ'як, А. Кочеткової, О.Пальчикової та ін. Цінними є праці, у яких розкрито проблеми формування мовної особистості (А. Богуш, З.Бакум, Ж. Горіна, Т. Груба, С.Караман, А.Нікітіна, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Семенов та ін.), своєрідність формування мовної особистості перекладачів (О. Бушев, А. Плехов, Л. Тарнаєва, І. Халєєва, О. Шевченко та ін.).

Аналіз і синтез спеціальних джерел (М. Бахтін, В. Біблер, О. Кочубей, С. Курганов, В. Литовський та ін.) засвідчує, що в будь-якій мовленнєвій дії, зокрема в мовленнєвій дії перекладача важливим є процес спілкування між джерелом інформації та реципієнтом. Практика переконує, що кожний перекладач виокремлює з повідомлення різну за обсягом інформацію, добирає різні мовні засоби, по-різному розставляє акценти в ньому залежно від особистісних характеристик, рівня сформованості знань, соціокультурної підготовки, обізнаності з проблемою, про яку йдеться, тощо. Саме тому одне й те ж повідомлення, перекладене різними людьми, попри достатній ступінь подібності текстів, має самобутні ознаки. Поділяємо думку О. Кочубей, що „ментальні простори індивідів загалом не можуть цілковито збігатися, оскільки вони визначаються індивідуальним досвідом, у тому числі – знаннями й уявленнями, що репрезентуються за допомогою індивідуальних семантичних кодів” [2, с. 41].

Задля оцінювання якості перекладацької діяльності розроблено певну сукупність критеріїв, яким ця діяльність має відповідати. Н. Гавриленко зазначає, що для визначення якості здійсненого перекладу в літературі з теорії перекладу застосовують дві критерії: еквівалентність і адекватність, водночас коментує, що дослідники по-різному тлумачать ці поняття, розмежовуючи їх або використовуючи як синоніми. Дослідниця підтримує наукову позицію А. Швейцера, який вважає ці поняття такими, що позначають різні аспекти

перекладацького процесу. На думку вченого, „принципові відмінності між цими категоріями зводяться до того, що основним об'єктом еквівалентності є переклад як результат (еквівалентність установлює певне співвідношення між вихідним текстом і текстом перекладу), водночас адекватність розглядає переклад у його процесуальному аспекті, акцентуючи увагу на відповідності стратегії перекладу комунікативній ситуації” [1, с. 52–53].

У контексті сучасних соціальних і освітніх вимог до фахівців різних галузей, згідно з якими освітній процес у вишах ґрунтується на засадах компетентнісного підходу, таким критерієм є сформованість певної компетентності. Опрацювання наукової літератури з означеної проблеми, вивчення досвіду роботи викладачів українських і турецьких вишів, опитування експертів дали змогу виокремити як індикатор сформованості мовної особистості майбутнього перекладача перекладацьку компетентність.

Як свідчить студіювання спеціальної літератури, поняття „перекладацька компетентність” одним із перших увів у науковий обіг американський лінгвіст Д. Хаймс, виходячи з того, що перекладач працює з двома мовами, одна з яких йому нерідна, тому в його діяльності завжди наявні творчі елементи. Ідеї дослідника розвинули С. Савінгтон, Н. Меленк, Н. Гавриленко та ін.

Н. Гавриленко оперує терміном „професійна компетентність перекладача фахових текстів” тлумачить її як „наявність у людини внутрішніх ресурсів (теоретичних, процедурних та інтегративних знань, відповідних професійних умінь і професійно важливих якостей особистості), що дозволяють здійснювати переклад фахових текстів на професійному рівні” [1, с. 25].

Опрацювання спеціальних джерел (І. Алексєєва, Р. Белл, В. Вілсс, А. Гудманян, В. Комісаров, Д. Латишев, К. Норд, Р. Поворознюк та ін.) дає підстави до таких узагальнень: поняття „перекладацька компетентність” ще не отримало однозначного тлумачення, деякі дослідники проблеми ототожнюють його з іншим поняттям „перекладацька компетенція”, що, очевидно, можна пояснити тим, що обидва терміни прийшли з англійської мови і в перекладних словниках позначені як competence (competency) у межах однієї словникової

статті. У лінгводидактичних, психолінгвістичних, перекладознавчих студіях поняття використовують як синонімічні, що видається некоректним. Услід за О. Поршневою, А. Шевніним та іншими науковцями ми розмежуємо ці поняття.

О. Поршнева розглядає перекладацьку компетентність як певний оцінювально-констатувальний зріз професійної діяльності перекладача, показник перекладацької майстерності, що дає змогу дійти висновку про рівень розвиненості професійно значущих компетенцій (лінгвістичної, комунікативної, семантичної, інтерпретативної, текстової, міжкультурної) перекладача, що дозволяють йому успішно реалізувати перекладацькі функції [3, с. 74–95].

А. Шевнін визначає перекладацьку компетентність як загальну сукупність знань, дій умінь і операцій навичок, необхідних перекладачеві для успішного здійснення його професійної діяльності; компетенціями ж дослідник називає функційні реалізації компетентності, зумовлені метою й завданнями перекладу, що можуть змінюватися залежно від ситуації. На думку науковця, компетенції мають рівневу ієрархію, тобто компетенції нижчого рівня можуть бути успішно реалізовані з урахуванням компетенцій вищого рівня [5, с. 61]. До останніх відносить мовну компетенцію, що містить знання лексики, граматики й стилістики не тільки іноземної, а й *рідної мови* (курсив наш. – І. Г.), професійну компетенцію, що передбачає засвоєння перекладачем узагальненого досвіду, накопиченого перекладачами-практиками й науковцями-перекладознавцями, а також фонову компетенцію, що корелюється з рівнем освіти й культури перекладача, наявністю в нього тезаурусних знань [5, с. 124–133]. Попри виокремлення різних складників перекладацької компетентності, їхнє змістове наповнення корелюється між собою: знання перекладачем лексики, граматики та стилістики, що, за А. Шевніним, належить до мовної компетенції, за О. Поршневою, становить оволодіння комунікативною компетенцією, отже, означені визначення позбавлені протиріч [3].

Проаналізувавши понад два десятки визначень перекладацької компетентності, ми спираємося на тлумачення, запропоноване А. Швейцером з огляду на його повноту, точність формулювань, відповідність сучасним

соціальним і освітнім реаліям. Услід за А. Швейцером, перекладацьку компетентність визначаємо як здатність до особливого, максимально повного розуміння тексту мовою оригіналу, де життєвий і професійний досвід перекладача фігурує як пресупозиція; виокремлюємо такі складники перекладацької компетентності: особливе «перекладацьке» володіння двома мовами, здатність до фахової інтерпретації вихідного тексту; володіння технологією перекладу; знання норм мови перекладу; знання перекладацьких норм, що визначають вибір стратегії перекладу; знання норм стилю й жанру тексту; певний мінімум фонових знань; творчі здібності до перекладу, перекладацька мобільність, що передбачає швидкий вибір адекватної перекладацької стратегії, здатність до інтенсивного переключення мовних кодів у процесі міжкультурного спілкування, а також розвинене мовне чуття [4, с. 28].

Отже, перекладацька компетентність - це складне полікомпонентне утворення, що містить знаннєвий, технологічний, ціннісний, рефлексивний складники.

Література

1. Гавриленко Н. Н. Теория и методика обучения переводу в сфере профессиональной коммуникации [Текст] / Н. Н. Гавриленко. – Кн. 1. – М. : Науч.-техн. о-во имени акад. С. И. Вавилова, 2009. – 178 с.
2. Кочубей О. Психологічні чинники становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Кочубей Ольга Святославівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2016. – 315 с.
3. Поршнева Е.Р. Роль профессиональной ориентации в повышении эффективности обучения переводчиков-профессионалов [Текст] / Е. Р. Поршнева // Психологическая наука и образование. –2003. – № 1. – С. 74-95.
4. Швейцер А.Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты [Текст] / А. Д. Швейцер ; отв. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 214 с.

5. Шевнин А.Б Категория качества перевода и эрратология [Текст] / А.Б. Шевнин // Проблемы перевода и межкультурной коммуникации: науч.-метод. вестник – Вып.2. – Пермь: Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2006. – С. 60–637.